

РОЗМЕЖУВАННЯ ЗАКОННОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА ТА ІНШИХ ВИДІВ ПРЕДСТАВНИЦТВА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ, ЩО НЕ ПОВ'ЯЗАНІ З ВИДАЧЕЮ ДОВІРЕНОСТІ

П. Ф. Немеш,
голова Закарпатського
регіонального відділення
Спілки адвокатів України,
кандидат юридичних наук,
Заслужений юрист України

Постановка проблеми. Сутність певного правового явища можна пізнати не тільки шляхом аналізу характеризуючих його ознак, але і через співставлення з відповідними однопорядковими правовими явищами, що дасть змогу побачити специфічні властивості об'єкта вивчення, які до цього часу інакшим методом не були виявлені. У цивільному процесі під час розгляду та вирішення цивільних справ можна, окрім законного представництва, виділити ще багато випадків представництва прав та інтересів фізичних осіб, де представлювана особа не видає представнику довіреність на ведення справи у суді. Для кращого розуміння сутності такого правового явища, як законне представництво, можна провести розмежування законного представництва з вищевказаними випадками, що дасть змогу вирішити ряд теоретичних та практичних завдань, які стоять перед наукою цивільного процесуального права.

Питаннями співставлення законного представництва у цивільному процесі з іншими випадками, де повноваження представника не мають договірної основи, займалася невелика кількість вчених. До них можна віднести Т. О. Дунаса, М. В. Руденка, І. О. Табак та інших науковців. І хоча праці вказаних учених є ґрунтовними і присвячені темі дослідження, вони не охоплюють всього різноманіття тих випадків процесуального представництва, що поєднуються із законним у цивільному судочинстві.

Метою цієї статті є визначення сутності законного представництва у цивільному судочинстві шляхом зіставлення з іншими випадками процесуального представництва у цивільній справі, які не обумовлюються видачею довіреності від імені представлюваної особи.

У теорії цивільного процесу виділяють багато видів процесуального представництва, які не передбачають видачі довіреності, що, таким чином, зближує їх із законним представництвом. До них можна віднести публічне, офіційне та статутне представництво, що виділяють у цивільному судочинстві. Ось чому для кращого розуміння законного представництва у цивільному процесі варто його відмежовувати від вищевказаних видів представництва.

Публічне представництво у цивільній справі – це представництво, яке здійснюють Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокуратура, органи державної влади та місцевого самоврядування у випадках, передбачених законом (ч. 1 ст. 45 ЦПК України). Т. О. Дунас та М. В. Руденко прямо називають представництво інтересів прокуратурою самостійним інститутом цивільного процесуального права, якому властивий ряд ознак, що його відрізняють від звичайного судового представництва: 1) прокурор здійснює представництво від свого імені; 2) представництво прокуратурою обмежується лише тими випадками, що окреслені у законі; 3) повноваження прокурора при веденні цивільної справи у суді менші за обсягом, ніж у судового представника (зокрема він не має права укладати мирову угоду); 4) прокурор може вступати у розгляд цивільної справи не з самого початку [1, 29–32].

Автор розглядає сутність законного представництва у цивільному судочинстві шляхом зіставлення його з подібними видами представництва, що не мають у своїй основі отримання довіреності на ведення справи у суді. Порівнюючи законне представництво з публічним, статутним та офіційним, автор доходить висновку про неприпустимість їхньої ідентифікації як тотожних видів процесуального представництва цивільного судочинства.

Ключові слова: законне, публічне, статутне, офіційне представництво, цивільний процес

Погоджуючись у цілому з усіма вище зазначеними ознаками, вважаємо, що між публічним та законним представництвом дійсно існують істотні відмінності, які не дають можливості ставити між ними знак рівності. Водночас слід вказати, що прокурор здійснює представництво інтересів фізичних та юридичних осіб у цивільному процесі не від свого імені, а від імені держави, оскільки за такого представництва проявляється принцип публічності у цивільному судочинстві [2, 47]. Ось чому прокурору не потрібна довіреність на ведення справи у суді, що зближує його з законним представництвом, але на відміну від останнього публічний представник не пов'язаний інтересами представлюваної особи, оскільки не їх він у першу чергу повинен захищати. Захист прав та інтересів, наприклад, громадянина, що через фізичний або матеріальний стан, похилий вік і т. ін. (ст. 36-1 Закону України «Про прокуратуру») не в змозі самостійно їх захистити, очевидно ілюструє соціально орієнтовану політику держави, яка реалізується у діях прокурора, коли він звертається з позовом до суду. Якщо в процесі розгляду справи виявиться, що підстав для звернення з позовом від прокуратури не було або інтереси позивача виявляться неправомірними, прокурор повинен відмовитися від такого позову [3, 43]. А це наочно показує, що він не пов'язаний з інтересами того, кого представляє у цивільній справі. Це найбільша відмінність між публічним та законним представником, який покликаний захищати інтереси свого підопічного незалежно від будь-яких підстав.

Але крім цього, відмінність між законним та публічним представництвом також проявляється у відсутності судового контролю за діяльністю публічного представника. Зокрема, поведінка законного представника нормами ЦПК України поставлена під судовий контроль (ст. ст. 174, 175) з огляду на те, що представлювана особа не те що не в змозі самостійно захистити свої інтереси, але у більшості випадків навіть відсутня у залі суду, де слухається її цивільна справа. Саме тому суд має право контролювати законного представника при відмові від позову, його визнанні або укладенні мирової угоди. При цьому прокурор має право відмовитися від позову чи визнати його і суд не повинен перевіряти ці процесуальні дії на їх відповідність інтересам представлюваної особи.

Свого часу Ю. О. Тихомиров визначив, що публічний інтерес – це «визнаний державою і забезпечений правом інтерес соціальної спільноти, задоволення якого служить гарантією її існування і розвитку» [4, 55]. Звертаючись з позовом до суду в інтересах громадян або організацій публічний представник у першу чергу захищає публічний інтерес.

Статутне представництво – це представни-

цтво юридичних осіб їхніми органами [5, 134]. Згідно з ч. 3 ст. 38 ЦПК України юридичних осіб представляють їхні органи, що діють у межах повноважень, наданих законом, статутом чи положенням, або їх представники. В останньому випадку маємо справу із договірним представництвом, а тому його до уваги брати не будемо, а зосередимося виключно на представництві юридичної особи її органами.

Уже з переліку документів, що визначають повноваження представника юридичної особи, очевидно впливає назва цього виду представництва: закон, статут, положення. Але посилення саме на закон також дає підставу деяким вченим називати представництво юридичної особи її органами законним представництвом [6, 112–113; 7, 145–146], що абсолютно є неприпустимим, виходячи з того, що собою являє законне представництво у цивільному судочинстві.

Одразу варто звернути увагу на формулювання ст. 38 ЦПК України, яка чітко розмежовує представництво юридичних осіб її органами та представниками. Отже, на офіційному рівні законодавець усвідомлює те, що юридичний орган, який представляє інтереси юридичної особи, не вправі вважатися представником у звичайному розумінні цього слова.

Згідно зі ст. 92 ЦК України юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, що діють відповідно до установчих документів та закону. До таких органів управління юридичною особою ст. 97 ЦК України відносить загальні збори учасників та виконавчий орган (правління, директор і ін.). Керівник юридичної особи або інший її орган вчиняють дії не від імені юридичної особи, а вони її опосередковують у матеріальних та процесуальних відносинах. Ось чому дії органів юридичної особи є діями самої юридичної особи [5, 135], оскільки орган юридичної особи виробляє та реалізує її волю. До речі, саме органи юридичної особи її представникам видають довіреність на ведення справи у суді (ч. 1 ст. 246 ЦК України), тоді як вони вступають у процес на інакших підставах, де документом, що посвідчує їх повноваження, будуть виступати документи, що посвідчують службове становище і повноваження керівника юридичної особи (п. 2 ч. 1 ст. 42 ЦПК України). Саме тому участь у цивільному процесі керівника юридичної особи та її представника не повинна приводити до їх ототожнення. Це є неприпустимим з точки зору теорії та практики, оскільки це абсолютно різні за статусом учасники цивільного процесу, хоча формально всі вони виступають представниками юридичної особи у розумінні ст. 42 ЦПК України. Проте повноваження керівника юридичної особи при розгляді цивільної справи обмежуються не так, як повноваження

звичайного представника, який вступає у справу на підставі довіреності.

Виходячи з наведеного вище, статутне представництво слід відрізнити від законного, оскільки вони є різними видами судового представництва, базуються на різних підставах та передбачають неоднаковий статус представників у цивільній справі.

Офіційне представництво – це таке представництво, яке здійснюється на підставі ухвали суду, що розглядає цивільну справу [5, 176]. В сусідній Росії за ст. 50 ЦПК РФ передбачено, що суд призначає адвоката як представника у разі відсутності представника у відповідача, місце проживання якого невідоме, а також в інших передбачених федеральним законом випадках [8]. Підставою даного представництва є ухвала суду, яка виноситься при певних умовах: невідоме місце проживання фізичної особи, що виступає відповідачем у справі (або в інших випадках, що передбачені федеральним законом).

Навіть при поверховому аналізі ст. 50 ЦПК РФ видно, що даний вид представництва не базується на волевиявленні представлюваної особи, що зближує його із законним представництвом. Проте у теорії цивільного процесу Росії все-таки офіційне та законне представництво розрізняють.

По-перше, внутрішні відносини законного представництва ґрунтуються на нормах матеріального права, тоді як внутрішні відносини офіційного представництва регламентуються нормами процесуального права.

По-друге, офіційний представник не вправі

передоручити ведення справи іншому, в той час, як законний представник це може зробити [5, 134].

Ось чому **неможливою є практична та теоретична ідентифікація законного та офіційного представництва.**

Однак слід зазначити, що цивільне процесуальне законодавство України знає випадки призначення законного представника за ухвалою суду. Наприклад, якщо сторона визнана недієздатною, але законного представника вона не має, то суд за поданням органу опіки та піклування призначає їй опікуна та залучає його у справу як законного представника (ч. 1 ст. 43 ЦПК України). Такі випадки вступу у справу законного представника на підставі призначення судом не можна вважати офіційним представництвом, як його розуміють у теорії цивільного процесу, оскільки ті обмеження, що характерні для офіційного представника, не властиві законному представникові, який вступає у справу за призначенням суду, що розглядає цивільну справу.

Виходячи з наведеного вище матеріалу, можна зробити **висновок**, що законне представництво є особливим видом представництва у цивільному процесі, яке відрізняється від публічного, статутного та офіційного представництва за підставами вступу представника до цивільної справи, його повноваженнями та порядком їх обмеження. Цей висновок має не тільки теоретичне, але і практичне значення, оскільки сприятиме кращому розумінню правового статусу законного представника у цивільній справі.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Дунас Т. О., Руденко М. В. Прокурор у цивільному процесі України: сутність, завдання, повноваження : навч. та наук.-практ. посіб. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за наук. ред. проф. М. В. Руденка. – Х. : Харків юридичний, 2006. – 340 с.
2. Штефан М. Й. Цивільний процес : підруч. для юрид. спец. вищ. закл. освіти. – К. : Ін Юре. – 1997. – 608 с.
3. Феннич В. П. Цивільний процес : конспект лекцій : навч. посібн. – Ч. 1. – Ужгород : Вид-во Закарпат. держ. ун-ту, 2005. – 130 с.
4. Тихомиров Ю. А. Публичное право : учеб. – М. : Издательство БЕК, 1995. – 496 с.
5. Табак И. А. Новые положения судебного представительства в гражданском судопроизводстве : дисс. ... канд. юрид. наук. – Саратов, 2006. – 223 с.
6. Князев Д. Представительство от имени предприятия // Хозяйство и право. – 1994. – № 11. – С. 112-116.
7. Чечот Д. М. Участники гражданского процесса. – М. : Госюриздат, 1960. – 190 с.
8. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 14 ноября 2002 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1136964>

Немеш П. Ф. Разграничение законного представительства и других видов представительства в гражданском процессе, которые не связаны с выдачей доверенности

Автор рассматривает сущность законного представительства в гражданском судопроизводстве путем сопоставления его с подобными видами представительства, которые не имеют в своей основе получения доверенности на ведение дела в суде. Сравнивая законное представительство с публичным, уставным и официальным, автор приходит к выводу о недопустимости их идентификации как тождественных видов процессуального представительства гражданского судопроизводства.

Ключевые слова: законное, публичное, уставное, официальное представительство, гражданский процесс

Nemesh Petro. The differentiation of legal representation and other types of representation in civil proceedings that are not associated with the issuance of warrant

The author of this article analyzes the legal representation essence in civil proceeding by comparing it with similar kinds of representations that are not based on obtaining of the power of attorney to conduct the case in court. Comparing the legal representation with public, charter and official, the author makes the conclusion, that it is impossible to identify it as one of the procedural representation of civil proceedings types.

Key words: legal, public, official representation, litigation, civil proceedings